

**ОБЩЕСТВО НА КАВАЛЕРИТЕ НА ВОЕННИЯ ОРДЕН
„ЗА ХРАБРОСТЪ“**

Янчо Маринов Бакалов
Доцент, доктор ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“

**SOCIETY OF THE CAVALIERS OF THE MILITARY ORDER
FOR BRAVE**

Yancho M. Bakalov

Резюме: Всички войни, които е водила България, са под знака на националното обединение, но на това е сложен кръст. Нашите смели бащи и дядовци са воювали не за награди, постове и слава, а със страх от смъртта, с тежки мисли за семействата си, за децата си, за земята си. За тази наша земя са се жертвали, но това вече е клише – не по тяхна вина.

Ключови думи: общество, храброст, война, награди, признание

Abstract: All the wars waged by Bulgaria are under the banner of national unification, but this is a cross. Our courageous fathers and grandfathers fought not for rewards, posts and glory, but for fear of death, with grievous thoughts for their families, for their children, for their land. They have sacrificed themselves for this land of ours, but it is already a cliché - not their fault.

Keywords: society, courage, war, awards, recognition

Още през средновековието лорд Х, като свършил парите да плаща на рицарите си, измислил медала. Окачвал им по една панделка, съпроводена с топли думи и те се гордеели. Наградната система на Царство България, инструмент за стимулиране по заслуги за всички слоеве на населението, е истинско откровение. През 1879 г. княз Александър Първи Батенберг със специален указ създава един от символите на новата държавност, онзи единствен „знак“, който Търновската конституция разрешава за българските граждани. Военният орден „За храброст“ е предназначен за отличилите се през Освободителната война, но и „за в бъдеще на онези, които ще извършат подвизи на бойното поле“. Постепенно той става институция, поражда автентично общество на воинската доблест, на кавалерите на ордена и патрон на един от най-вълнуващите национални празници.

Тридесет години военният орден е най-висшата награда на Царството. Това е променено от цар Фердинанд, който еднолично въвежда нов орден, на „Св. Равноапостоли Кирил и Методи“. Народното събрание прави пируети да представи неговото фриволно решение като свое, а през цялото му съществуване е връчван само на шестима български поданици. Инсигнията му става задължителен атрибут от официалното облекло на българския цар. Но отличието „За храброст“ е най-уважаваната и ценена награда. Още със създаването му към ордена е определен и войнишки „Кръст за храброст“, първоначално в две степени, предназначен за подофицери и войници, за проявен героизъм на бойното поле.

Статутът на отличието почти изключва политизирани удостоявания, що се отнася за българските граждани. Удостоените с този орден са „кавалери“ и сдружението им, основано през 1934 г., се е наричало „Общество на кавалерите на ордена за храброст“. Измежду военноморските чинове най-висока степен на ордена е получил капитан II ранг Димитър

Добрев, за атаката на „Хамидие“ – трета степен. Четвъртата степен е „прескочена“ не поради естеството на подвига, а защото той вече е награждаван за боева заслуга с орден „Свети Александър“, четвърта степен, с мечове, за участието му в морския бой при Цушима през 1904 г. и със „Солдатски кръст“ като юнкер, за подвизи по време на Сръбско-българската война от 1885 г. По подобие на руския „Георгиевски кръст“, в статута на военния орден е казано, че той се носи от награждения постоянно и никога не бива да се сменя от униформата. Ранните портрети на княз Александър Батенберг ни показват офицер с две отличия в петлиците, руският „Свети Георги“, четвърта степен, и българският военен орден „За храброст“, четвърта степен. Официалният портрет на цар Борис Трети го представя като пълен генерал с огърлието и звездата на ордена „Св. Равноапостоли Кирил и Методи“ и ордена „За храброст“, с който е отличен като офицер от Действащата армия през Първата световна война.

При поканването на офицери да участват в протоколни мероприятия се е указвало и носенето на наградни знаци, много често „при старши орден“. Това означавало, че следва да се носи само един измежду тези, с който офицерът е награден, но ако притежава „За храброст“, той ще се носи непременно.

Нашият цар, освен че през Първата световна война бил свършил парите, трябвало да изпроводи по домовете им хиляди кадрови офицери и запасни чиновци, които упражнявали войната като своя професия. Всеки от тях бил в правото си да получи подобаваща оценка за приноса му във военното усилие. Публикуваният наскоро архив показва, че е имало над 10000 награждавания на офицери с ордени за техните заслуги през войните, над 90 % от които са въз основа на министерски заповеди след като Първата световна война е завършила.

Цар Борис Трети заварва в наследство от баща си цар Фердинанд и от княз Александър Батенберг четири вида ордени: Първенецът, Военен орден „За храброст“, Царски орден „Св. Александър“, даван „по благоволение на Владетеля“, Народни ордени за военна и за гражданска заслуга, и просто ордени. Заедно с тях е орденът „Св. Св. Кирил и Методий“, който Фердинанд прокара през игленото ухо на Конституцията, за да може той да стане инсигния на династията му.

Едва ли е имало и петдесет души в Царството, които да могат да се оправят с всичките орденски названия, степени, класове, обикновени и военни ленти, кръстосани мечове „отгоре“ или „по средата“, с диаманти, с корони или без, кръстове и други знаци. Безспорно най-разпознаваем и почитан бил Военният орден „За храброст“ и знакът към него „Войнишки кръст“ - по същество медал, който по времето на Александър Батенберг още се е наричал „Солдатски кръст“.

През Втората световна война на Царя едва ли му е било до ордени, макар че при всяко свое посещение в Германия носел по един куфар от тях. След безвременната му смърт високите награди се давали от името на малолетния наследник, включително до края на войната след 9-ти септември 1944 г., а „народната власт“ преди референдума за Република проявила инициатива да учреди още един – Google Scholar Народен орден „На труда“. В някои публикации, касаещи житието на Военния орден „За храброст“ в републиканския му период можем да прочетем, че е прекратил съществуването си през 1945 г. Истината е, че формално остава действащ в автентичния си вид още няколко години. През 1947 г. назначена от Министерския съвет комисия предлага от „монархическата“ наградна система да останат пет отличия, включително и орденът „За храброст“.

През същата година е издадено нарочно постановление: от всички знаци да бъдат премахнати вензелите, короните и другите „стари“ символи, а наградените да си запазят правото да ги носят и за в бъдеще. Йезуитщина, би казал всеки, можем ли да си представим как ще изглежда Военният орден без вензели и „стари“ символи?

Указ на Народното събрание от 15-ти юни 1948 г. отменя всички досегашни актове на „народната власт“ за наградната система в НРБ, като е оставен единствено орденът „За храброст“. Той оцелява и при следващия указ от 13-ти декември 1950 г., с променен вид и вече с три степени продължава да се връчва на военни лица за извършен от тях подвиг.

Княз Александър Първи го е създал и след време го е реконструирал, Фердинанд – също, относно степените и класовете му. Променяно е името на медала към него и са добавяни нови степени, променяли се вензели, вписвани са надписи за години на присъждане, промяна имало по цвят и в размерите на знаците. Прави ли го новата промяна субект от „социалистическата система за духовно стимулиране“, с какъвто аргумент през 1991 г. е отменен заедно с другите републикански отличия? Решава го Великото народно събрание, депутатите, които припираха как да останат по-дълго на банките и с какви несвойствени работи да се заемат, та бяха опрели да променят и наградната ни система.

Идва 2003 г., когато се очаква със Закон за ордени и медалите да бъдат поправени всички грешки, а празнотите запълнени с ново съдържание и смисъл. Познавачи, ангажирани професионално с материята твърдят, че в проекта за новия закон първоначално отличие „За храброст“ изобщо не е било предвидено, защото, то се знае, война нямало да има.

Военият журналист Спирдон Спирдонов компромисно написа, че с новия закон сме се сдобили с два ордена „За храброст“: за военнослужещите „с мечове“, а този „без мечове“ е за целокупното гражданство. Нонсенс, защото и автентичният „За храброст“ се е връчвал „без мечове“, на военни и граждански лица съобразно статута и заслугите им. Авангардно мислещи политици се опитаха да прикрият negliжето, като започнаха да раздават направо първата му степен на спасители в студени води, досущ като едновременния скромен медал „За спасяване на погибаючи“.

Бившият военен журналист Любомир Денов, по това време медиен съветник в Министерството на отбраната, в статия за в. „24 часа“ критикува практиката за удостояване с държавни награди след приемането на Закона за ордени през 2003 г., а и преди това, говорейки за орденската девалвация. Господин Денов е написал, че по време на войните 12 000 ордена „са раздавани“ на офицерите. Освен това, за „войнишките ордени“ нямало статистика, защото нямало как. Имало войници с по шест ордена, че и с осем, а документирано било доказано, че 30 души са имали по четири. Даже имало случаи, когато полковият командир е свалял от гърдите си своя орден и го окачвал на гърдите на отличилия се.

Всичко това очевидно не е вярно, защото първо, войниците са нямали право на ордена на командира си, Войнишкият кръст е изключително почетна награда и предоставя права на „кавалер“, но е със статут на медал, „знак на ордена“. Полковият командир е нямал такъв, който да снее и да раздава на героите. По статут на него не му се полага награда, определена за долните чинове. За награждаването на офицерите е трябвало да се произнесе Орденски съвет или Орденска комисия. Вярно е, че войници са били награждавани и с ордени, но други, например с шестата степен на Ордена за

военна заслуга, „на военна лента“, както и със златни, сребърни и бронзови медали за заслуга.

Знаците са били изработвани в чужбина, едва по-късно – от български фирми, предоставяли се на бойните части с лимит, документално е отчитан „разходът“, макар че и изключения сигурно е имало, но все пак – изключения. А за недоразуменията при изписването на Войнишките кръстове в заповедите по частите и в наградните списъци като „Орден за храброст“ отговорност носят писарите и полковите адютанти.

В статията на медийния съветник е подадена информация и за масови награждавания със социалистическия орден „За храброст“ в мирно време, на 25 войници от Кресна и на флотския герой Димитър Атанасов Димитров, който „спаси кораб, натоварен със снаряди“. Обидно е да се говори ал ангро за храбростта на войника. През 50-те години действително има награждавания на загинали в престрелки граничари, всичките „посмъртно“. Димитър Атанасов Димитров през 1965 г., също посмъртно, е удостоен с орден „Георги Димитров“ и звание „Герой“, години по-късно с орден „За храброст“, трета степен е награден друг военен моряк, Стефан Михалев Димитров. Ако и другата информация на журналиста е толкова коректна...

Всички войни, които е водила България, са под знака на националното обединение, но на това е сложен кръст. Затова духът на народната храброст предпочита да си кротува. Нашите смели бащи и дядовци са воювали не за награди, постове и слава, а със страх от смъртта, с тежки мисли за семействата си, за децата си, за земята си. За тази наша земя са се жертвали, но и това вече е клише - не по тяхна вина.

Днес, отдалечени от битките и сраженията, имаме възможност да направим необходимото военният орден „За храброст“, да се завърне легитимно на пиедестала, на който националната ни история го е поставила. Около него се е формирало общество на кавалерите, регистрирано легитимно през 1934 г. и в народната памет той никога не е отменян. Новият му вариант, заместителят, е досадно недоразумение. Досадно за нас, съвременниците и обидно за всички наградени през тежките войни. Около него никога няма да се въздигнат Орденска дума, Войнишки кръст, Общество и Ценности. Нека заедно да решим, че това е наш синовен дълг, нищо, че звучи трафаретно! Дано да ни чуят съюзите от запаса, сдружението „За честа на пагона“, възпитаниците на военните училища, русофилите и поклонниците на генерал Джордж Маршал, Конфедерациите, наследниците, помнещите, патриотите, генералитетът, военно-академичната общност, чиновете под знамената, нечленуващите чиновете от резерва и запаса... Нищо, че няма да ни наградят с него и за в бъдеще, или че никой повече няма да бъде награждаван! Имаме дълг пред предците, да не профанизираме светлото им родолюбие, доказано с пролята кръв.

Послепис – списък на наградените с ордени през Първата световна война офицери от Флота на Негово Величество:

Асен Константинов Тошев

длъжност: младши офицер, подводник

награден с: Военен орден „За храброст“, IV ст., 2 кл.

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: 1918 г.; зап. №

355/1921 г. по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 265-266

Борис Константинов Стателов

длъжност: началник-щаб на Черноморската част

награден с: Военен орден „За храброст“, IV ст., 2 кл.

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: 1918 г.; зап. № 355/1921 г. по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 264-265

Георги Петров Купов

длъжност: началник-щаб

награден с: Орден „Св. Александър“, IV ст., с мечове в средата

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: 1918 г.; зап. № 355/1921 г. по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 264-265

Иван Петров Вариклечков

длъжност: командир на подводница

награден с: Орден „Св. Александър“, V ст., с мечове в средата; Орден „Св. Александър“, IV ст., с мечове в средата

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: 1918 г.; зап. № 355/1921 г. по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 265-266

Йосиф Вилхелм Щрасер

длъжност: механик 1-ви кл. в Черноморската част

награден с: Народен орден „За военна заслуга“, V ст., на военна лента, с корона заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. № 1719/1919 г. по Действащата армия

мотиви за награждаване: за заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 789, л. 397; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 10-11

Лазар Драганов Драганов

длъжност: началник на Беломорската част

награден с: Народен орден „За военна заслуга“, IV ст., с военно отличие; Военен орден „За храброст“, IV ст., 1 кл.

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. №№ 355, 464/1921 г. по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за отличия и заслуги през втория и третия период на войната

ДВИА, ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 147-148; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 77-78

Никола Илиев Тодоров

длъжност: командир на група миноносци, началник на Дунавската част

награден с: Военен орден „За храброст“, IV ст., 2 кл.; Военен орден „За храброст“, IV ст., 1 кл.

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. № 355/1921 г. по Министерството на войната; зап. № 464/1921 г. по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за отличия и заслуги през третия период на войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 264-265; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 77-78

Петър Цокков Хаджифилчев

длъжност: временен командир на 24 см брегова батарея

част: Артилерийска брегова отбрана, Флот

награден с: Орден „За заслуга“, на военна лента

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. № 355/1921 г.
по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 77; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 267-268

Рашко Русев Серафимов

длъжност: началник на неподвижна отбрана

награден с: Военен орден „За храброст“, IV ст., 2 кл.

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. № 355/1921 г.
по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 264-265

Сава Николов Иванов

длъжност: авиатор

част: Флот

награден с: Народен орден „За военна заслуга“, V ст., на военна лента

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. № 355/1921 г.
по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната
ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 265-266

Сава Стефанов Стефанов

длъжност: командир на портова рота

награден с: Военен орден „За храброст“, IV ст., 2 кл.

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. № 355/1921 г.

по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 264-265

Страшимир Георгиев Асенов

длъжност: командир на портово капитанство

награден с: Народен орден „За военна заслуга“, V ст., на военна лента, с
корона

заповед и година на награждаване/промяна на наградата: зап. № 355/1921 г.

по Министерството на войната

мотиви за награждаване: за бойни отличия и заслуги във войната

ДВИА, ф. 40, оп. 1, а.е. 452, л. 392; ф. 1, оп. 4, а.е. 2, л. 264-265

Послепис – Извлечение от Указа на НС от 1950 г., касаещ ордена „За храброст“:

Чл.32. (1): С орден "За храброст" се награждават военнослужещи от въоръжените сили, приравнени към тях и граждани, които във време на война са проявили особена храброст, мъжество и себеотрицание, и с героичните си дела са допринесли за успеха на военните действия.

С този орден се награждават и военнослужещи, които в мирно време са извършили героични подвизи, свързани с отбраната и сигурността на страната.

(3) Орденът има три степени: първа, втора и трета.

Литература:

1. Денев, Л. Деervalвация на ордена. в. „24 часа“, 20.08.2016
2. Денков, В. Българските ордени, знаци и медали. С., 2011
3. Павлов, П. Български ордени и медали. С., 2003
4. Павлов, П. История на наградната система на България. С., 2015

За контакти: bakalov_y@naval-acad.bg